

Andrzej KARBOWNIK
Ministerstwo Gospodarki, Warszawa

Marian TUREK, Marian CHABER
PARG SA, Katowice

OCHRONA ŚRODOWISKA A SEKTOROWY PROGRAM RESTRUKTURYZACJI GÓRNICTWA WĘGLA KAMIENNEGO

Streszczenie. W referacie zaprezentowano problematykę ochrony środowiska w założeniach reformy górnictwa węgla kamiennego oraz przedstawiono efekty ekologiczne uzyskane w latach 1998 i 1999 oraz w I kwartale 2000 r. w stosunku do wielkości przyjętych w rządowym programie reformy. Ponadto przedstawiono pozostałe ważniejsze wielkości rzeczowe - finansowe charakteryzujące zmiany oddziaływania tego sektora na środowisko naturalne w latach 1998 i 1999 oraz w I kwartale 2000 r.

ENVIRONMENT PROTECTION AND THE SECTORAL RESTRUCTURING PROGRAMME OF HARD COAL INDUSTRY

Summary. This paper presents the subject matter of environment protection as in the assumptions of the reform of hard coal industry and points out the ecological effects achieved in 1998 and 1999 as well as in the 1st quarter of 2000 as against the values accepted in the government programme of the reform. Besides, it presents the remaining more important substantial – financial values characterising the changes in influence of this sector on the natural environment in 1998 and 1999 as well as the 1st quarter of 2000.

1. Wstęp

Górnictwo węgla kamiennego, niezależnie od stosowanych technologii eksploatacji węgla, powoduje określone, negatywne skutki w środowisku. Wynikają one z głębokiej ingerencji człowieka w naturalne struktury geologiczne i przyrodnicze. Skutki przemysłowej działalności dla pozyskania węgla kamiennego ujawniają się przede wszystkim w oddziaływaniu na

powierzchnię ziemi w postaci trwałych zmian jej ukształtowania oraz wstrząsów i deformacji będących wynikiem rozładowania naprężeń występujących w górotworze, jak również w naruszeniu stosunków wodnych pod ziemią i na powierzchni. Niezamierzone i praktycznie niemożliwe do wyeliminowania zjawiska towarzyszące podziemnej eksploatacji pokładów węgla kamiennego są szczególnie uciążliwe w silnie zurbanizowanym i uprzemysłowionym rejonie województwa śląskiego.

Ochrona środowiska to jedna z istotniejszych tzw. funkcji integracyjnych państwa, których celem jest zapewnienie funkcjonowania społeczeństwa jako całości, zapewnianie mu podstawowych warunków bytu.

Ochrona środowiska jako funkcja integracyjna zamyka się, w ogólnych zarysach, co najmniej w zapewnianiu społeczeństwu właściwych (pod względem ekologicznym) warunków rozwoju, coraz częściej jest jednak rozumiana szerzej - jako działania zmierzające do utrzymania naturalnych podstaw bytu człowieka wraz z opieką nad wszystkimi elementami tych podstaw, niekoniecznie mającymi bezpośredni wpływ na warunki życia człowieka. Istnienie tych funkcji jest niezależne od ustroju państwa, stopnia jego zamożności, łączących je powiązań międzynarodowych i podobnych czynników. Mają one jednak istotny wpływ na poziom realizacji zadań ochronnych (co jest widoczne zwłaszcza przy uwarunkowaniach ekonomicznych) czy zakres i treść podejmowanych zadań (na co z kolei spory wpływ mogą mieć np. zobowiązania międzynarodowe państwa).

Przyjęta na potrzeby reformy samorządowej koncepcja nowego podziału zadań związanych z ochroną środowiska między organa administracji publicznej ma spełnić zasadę rozdziału tychże zadań. W celu udowodnienia tego stwierdzenia należy krótko zwrócić uwagę na charakterystyczne cechy zadań administracji publicznej w dziedzinie ochrony środowiska wynikających z przepisów. Zadania te bowiem można ująć w trzy zasadnicze grupy:

- a) o **charakterze bezpośrednio wykonawczym** (kreatywne), polegające na wykonywaniu czynności mających bezpośredni wpływ na stan środowiska i związanych przede wszystkim z jego ochroną przed szkodliwymi oddziaływaniami powodowanymi przez określone podmioty (chodzi tu głównie o społeczności lokalne - zadania polegają wówczas na obowiązku budowy urządzeń chroniących wody przed zanieczyszczeniem ściekami komunalnymi czy urządzeń służących wykorzystywaniu, bądź unieszkodliwianiu odpadów komunalnych); zadania te obciążały i nadal będą obciążać przede wszystkim samorząd gminny, mieści się w nim również kształtowanie przestrzenne (zagospodarowanie przestrzenne),

- b) **o charakterze zobowiązująco - reglamentacyjnym**, polegające na kształtowaniu sytuacji prawnej innych podmiotów oddziałujących na środowisko bądź korzystających z niego, np. ustalanie treści i zakresu obowiązków ochronnych podmiotów czy granic dozwolonego korzystania ze środowiska (w tym polegającego na odprowadzaniu do niego zanieczyszczeń); zadania te do chwili obecnej były domeną przede wszystkim administracji rządowej (głównie wojewodów),
- c) **o charakterze kontrolno - nadzorczym**, polegające na badaniu stanu środowiska i przestrzegania obowiązków ochronnych nałożonych prawem na określone podmioty; zadania te wykonywane są głównie przez organ administracji specjalnej, czyli Państwową Inspekcję Ochrony Środowiska.

2. Oddziaływanie górnictwa węgla kamiennego na środowisko naturalne

Eksploatacji węgla - oprócz osiąganego celu, jakim jest węgiel handlowy, towarzyszą skutki niezamierzone, ale i nieuniknione, takie jak odkształcenia oraz deformacje górotworu, jak również i powierzchni ziemi. Dlatego dalsza jego działalność musi być związana z minimalizacją niekorzystnego oddziaływania na środowisko. Przyjęcie preferencji na rzecz ochrony i kształtowania środowiska stawia przed górnictwem węglowym określone zadania dostosowania eksploatacji węgla do wymagań ekologicznych.

Trwająca aktualnie restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego nie mogła zatem nie objąć swoim zakresem działań zmierzających do zmniejszenia jego szkodliwego oddziaływania na środowisko naturalne. Należy podkreślić, że likwidacja negatywnych skutków dotychczasowej działalności górniczej oraz konieczność ograniczenia bieżącego, niekorzystnego oddziaływania na środowisko, wymaga znaczącego zaangażowania sił i środków ze strony przedsiębiorstw górniczych.

Podstawowymi problemami ekologicznymi górnictwa węgla kamiennego są:

- wody zasolone,
- odpady górnicze, rekultywacja zwałowisk i gruntów przemysłowych,
- szkody górnicze i oddziaływanie kopalń na budowle, drogi, grunty rolne i leśne,
- emisja zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego.

Oplaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska naturalnego i wprowadzanie w nim zmian oraz za szczególne korzystanie z wód i urządzeń wodnych, a także wydatki na usuwa-

nie skutków działalności górniczej na powierzchni, stanowią liczący się składnik ogólnych kosztów produkcji węgla kamiennego.

Zgodnie z przyjętym przez Radę Ministrów RP w dniu 30 czerwca 1998 r. Programem rządowym pt. „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998 - 2002” (oraz przyjętą w dniu 21 grudnia 1999 r. przez Radę Ministrów jego korektą), którego realizacja wspierana jest przepisami ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (DzU Nr 162 poz. 1112), trwająca aktualnie restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego obejmuje swoim zakresem wiele działań zmierzających do zmniejszenia negatywnego oddziaływania tego sektora na środowisko naturalne.

Realizacja planowanych przez górnictwo węgla kamiennego przedsięwzięć proekologicznych spowoduje w latach 1998 - 2002 poprawę stanu ochrony środowiska oraz ograniczenie występowania szkód górniczych.

Celowi temu służyć mają w szczególności działania obejmujące:

- modernizację systemów metody hydrotechnicznej ochrony rzek przed nadmiernym zasoleniem,
- stosowanie w jeszcze szerszym zakresie, niż ma to miejsce obecnie, metod geologiczno - górniczych dla zmniejszenia dopływu naturalnego wód najbardziej zmineralizowanych, polegających przede wszystkim na:
 - uszczelnianiu wyrobisk górniczych na odcinkach o intensywnym zawodnieniu,
 - szczelnym tamowaniu nieczynnych wyrobisk górniczych i zatłaczaniu wód za tamy,
 - zamykaniu otworów badawczych i odmetanowujących,
 - magazynowaniu wód zasolonych w zrobach poeksploatacyjnych,
- realizację metod zatężania i odsalania wód kopalnianych,
- budowę instalacji do zatłaczania wód zasolonych do górotworu,
- możliwie maksymalne wykorzystanie wód zasolonych do podsadzki,
- zwiększenie ilości odpadów górniczych deponowanych w wyrobiskach górniczych (zarówno poprzez stosowanie podsadzki, jak i lokowanie na dole) poprzez budowę nowych instalacji i modernizację istniejących, w tym z wykorzystaniem wód zasolonych w mieszaninach z odpadami poflotacyjnymi i pyłami dymnicowymi,

- zwiększenie ilości odpadów górniczych wykorzystanych gospodarczo przez ich zastosowanie do robót inżynierskich i hydrotechnicznych, obejmujących m. in.:
 - niwelację terenu (w tym usuwanie szkód górniczych),
 - budowę dróg,
 - budowę obwałowań zbiorników wodnych,
 - likwidację zalewisk,
 - budowę składowisk,
 - rekultywację terenu,
- intensyfikację prac rekultywacyjnych wraz z sukcesywnym przekazywaniem zrehabilitowanych i zagospodarowanych gruntów samorządom terytorialnym lub innym użytkownikom,
- prowadzenie eksploatacji górniczej w sposób ograniczający występowanie szkód na powierzchni.

Program rządowy pt. „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998 - 2002” zakłada, że wynikiem **realizacji zamierzeń proekologicznych w latach 1998 - 2002 będzie osiągnięcie przez sektor w roku 2002 efektów w postaci:**

- użycia i zagospodarowania 1 240 ton/dobę soli z wód dołowych,
- zagospodarowania odpadów górniczych na dole w ilości 2 620 tys. ton/rok,
- rekultywacji i zagospodarowania gruntów po działalności przemysłowej, w ilości ok. 150 ha rocznie,
- zahamowania narastania zaległości w usuwaniu szkód górniczych.

Skala i zakres przemian w górnictwie węgla kamiennego uzasadniają ścisły nadzór nad realizacją reformy i związany z nim proces monitorowania. Nadzór ten jest sprawowany przez Ministra Gospodarki, Komitet Sterujący powołany przez Prezesa Rady Ministrów oraz rady nadzorcze spółek węglowych.

Podstawę prawną monitorowania przebiegu realizacji reformy górnictwa węgla kamiennego stanowią przepisy zawarte w ustawie z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (Dz U Nr 162 poz. 1112).

Kontrola przebiegu realizacji reformy, stosownie do art. 49 cyt. ustawy, należy do zadań Komitetu Sterującego, powołanego w dniu 29 stycznia 1999 r. przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Ministra Gospodarki.

3. Działalność spółek węglowych w zakresie ochrony środowiska naturalnego w latach 1998, 1999 oraz w I kwartale 2000 r.

Wysokość nakładów inwestycyjnych w górnictwie węgla kamiennego i źródła ich finansowania w latach 1998 i 1999 oraz w I kwartale 2000 r. przedstawiono w tablicy 1.

Tablica 1

Inwestycje w górnictwie węgla kamiennego

Wyszczególnienie		Nakłady inwestycyjne				
		1998 r.		1999 r.		I kwartał 2000 r.
		mln zł.	%	mln zł.	%	mln zł.
Nakłady inwestycyjne - ogółem		936,5	100,0	925,7	100,0	130,8
w tym na	wyrobiska górnicze	162,0	17,3	348,0	37,6	50,9
	zakłady wzbogacania węgla	112,4	12,0	55,9	6,0	4,4
	inwestycje proekologiczne	58,0	6,2	41,8	4,5	2,4
	zakupy maszyn i urządzeń górniczych	503,3	53,7	411,6	44,5	68,6
	inne	100,8	10,8	68,4	7,4	4,5
Źródło finansowania nakładów inwestycyjnych		936,5	100,0	925,7	100,0	130,8
w tym	środki własne	871,7	93,1	837,4	90,5	128,0
	dotacja budżetowa	20,8	2,2	31,3	3,4	0,0
	kredyty	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	pożyczki z NFOSiGW	22,2	2,4	0,1	0,0	0,0
	inne	21,8	2,3	56,9	6,1	2,8

W latach 1998 – 1999 górnictwo węgla kamiennego na działalność inwestycyjną wydatkowało odpowiednio 936,5 mln zł, oraz 925,7 mln zł, z czego na przedsięwzięcia proekologiczne: 58,0 i 41,8 mln zł. W porównaniu do roku 1998 oznacza to spadek nakładów na inwestycje proekologiczne o prawie 28%. W I kwartale br. na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną środowiska wydatковано zaś 2,4 mln zł, co stanowiło nieco ponad 1,8% łącznych, poniesionych nakładów inwestycyjnych.

Jako główne kierunki działań w zakresie ochrony środowiska spółki węglowe i kopalnie samodzielne, zgodnie z założeniami programu reformy górnictwa, realizowały w latach 1998 i 1999 oraz w I kwartale 2000 r. szereg przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska, m. in. zadania mające na celu:

- ograniczenie zrzutu soli do cieków powierzchniowych,
- prowadzenie racjonalnej gospodarki wodno - ściekowej,
- wykorzystanie gospodarcze odpadów górniczych,
- lokowanie odpadów górniczych na dole kopalń,

- rekultywację i zagospodarowanie gruntów po działalności przemysłowej,
- prowadzenie eksploatacji górniczej w sposób w możliwie największym stopniu ograniczający występowanie szkód na powierzchni.

W tablicy 2 przedstawiono efekty uzyskane w latach 1998 i 1999 oraz w I kwartale 2000 r. w stosunku do wielkości przyjętych w rządowym programie reformy.

Tablica 2

Efekty uzyskane w latach 1998 i 1999 oraz w I kwartale 2000 r.
w stosunku do wielkości przyjętych w rządowym programie reformy

Wyszczególnienie	Jednostka	Przewidywany efekt	Efekt uzyskany				
			w roku 1998	w roku 1999	narastająco (od początku 1998 r. do 31.12.1999 r.)	w I kwartale 2000 r.	narastająco (od początku 1998 r. do 31.03.2000 r.)
(wg zapisów programu rządowego)							
Zmniejszenie w stosunku do roku 1997 zrzutu ładunku chlorków i siarczanów odprowadzanych do wód powierzchniowych	(ton/dobę)	w okresie 1998 - 2002 1 240	218,7	535,1	753,8	185,4	939,2
Rekultywacja i zagospodarowanie gruntów po działalności przemysłowej (prace zakończone) - razem * -w tym w kopalniach likwidowanych	(ha)	w okresie 1998 - 2002 735	115,3 * 75,9	166,6 * 85,3	281,9 * 161,2	69,6 * 65,2	351,5 * 226,4
(wg zapisów programu rządowego)			w roku 1998	w roku 1999		w I kwartale 2000 r.	w roku 2000 (p.w.)
Zagospodarowanie przez kopalnie własnych odpadów powęglowych na dole	(tys. ton/rok)	w roku 2002 2 620	4 065,8	3 748,6		646,0	2 660

Zmniejszenie na koniec I kwartału 2000 r. - w stosunku do roku 1997 - zrzutu ładunku chlorków i siarczanów o 939,2 ton/dobę, odprowadzanych wraz z wodami dołowymi do wód powierzchniowych, było wynikiem zarówno stosowania przez kopalnie wielu metod górniczo - geologicznych, polegających na ograniczeniu dopływu wód zasolonych do wyrobisk kopalnianych, deponowaniu wód zasolonych na dole w mieszaninach z pyłami dymnicowymi i odpadami poflotacyjnymi, jak również konsekwencją wyłączenia z eksploatacji określonych rejonów kopalń w związku z ich częściową lub całkowitą likwidacją.

Pozainwestycyjne działania proekologiczne spółek węglowych i kopalń samodzielnych w latach 1998 i 1999 oraz w I kwartale 2000 r. koncentrowały się głównie na zagadnieniach dotyczących rekultywacji i zagospodarowania gruntów przemysłowych. Kopalnie węgla kamiennego (zarówno czynne, jak i znajdujące w stanie likwidacji) zakończyły w powyższym okresie prace rekultywacyjne i zagospodarowanie na łącznej powierzchni 351,5 ha (w tym 226,4 ha dotyczyło kopalń likwidowanych) (tablica 2). Należy nadmienić, że zadania związane z prowadzeniem rekultywacji i zagospodarowaniem gruntów przemysłowych obejmują w zasadniczej części różnego rodzaju prace ziemne i budowlane, wykonywane w otwartym terenie, dlatego też tempo ich realizacji w dużej mierze uzależnione jest od warunków pogodowych.

Jednym z kierunków zagospodarowania odpadów, pochodzących z prac prowadzonych na dole kopalń oraz wydzielanych z urobku w trakcie przeróbki mechanicznej w zakładach wzbogacania węgla na powierzchni, jest deponowanie ich w wyrobiskach górniczych zarówno poprzez stosowanie podsadzki, jak i lokowanie na dole. Deponowanie odpadów na dole jest skutecznym sposobem zmniejszania osiadania i deformacji powierzchni oraz sposobem gospodarczego ich wykorzystania.

Zarówno strategia Unii Europejskiej, jak i przepisy krajowe (obowiązująca od 1.01.1998 r. ustawa o odpadach) przewidują w pierwszej kolejności minimalizację powstawania oraz gospodarcze wykorzystanie odpadów, w dalszej kolejności ich unieszkodliwianie i uzdatnianie, a dopiero po wyczerpaniu tych możliwości ich składowanie w specjalnie to tego celu przygotowanych składowiskach. Mając na uwadze ograniczenia samorządów w pozyskiwaniu dodatkowych powierzchni terenu na budowę składowisk, oddziaływania tych składowisk na środowisko, należy sądzić, że lokowanie odpadów na dole będzie metodą rozwiązującą w znacznym zakresie ten problem. W I kwartale 2000 r. kopalnie ułokowały na dole 646 tys. ton, co stanowiło blisko 7% wytworzonych własnych odpadów górniczych.

W tablicy 3 przedstawiono uproszczony bilans w zakresie podstawowych elementów gospodarki odpadami górnymi w latach 1998, 1999 oraz w I kwartale 2000 r.

Tablica 3

Gospodarka odpadami górnictwymi w latach 1998, 1999
oraz w I kwartale 2000 r.

(tys. ton)

Wyszczególnienie	Okres		
	Rok 1998	Rok 1999	I kwartał 2000 r.
PRZYCHOD			
Wytwarzanie odpadów górniczych ogółem	48 683	40 702	9 586
ROZCHOD			
Zagospodarowanie odpadów na dole	4 066	3 749	646
Składowanie odpadów na powierzchni	14 469	9 337	1 695
Gospodarcze wykorzystanie odpadów na powierzchni	30 148	27 616	7 245

W tablicy 4 przedstawiono natomiast zestawienie podstawowych, wybranych wielkości rzeczowo - finansowych charakteryzujących najważniejsze zmiany w oddziaływaniu sektora górnictwa węgla kamiennego na środowisko naturalne w dwóch pierwszych latach realizacji rządowego programu reformy górnictwa węgla kamiennego.

Tablica 4

Podstawowe wybrane wielkości rzeczowo - finansowe charakteryzujące najważniejsze zmiany w oddziaływaniu sektora górnictwa węgla kamiennego na środowisko naturalne w dwóch pierwszych latach realizacji rządowego programu reformy górnictwa węgla kamiennego

Wyszczególnienie	Jednostka	Rok		
		1997	1998	1999
		stan wyjściowy	I rok realizacji	II rok realizacji
Odprowadzanie ścieków do wód powierzchniowych - ogółem	tys. m ³	193 798	199 001,2	160 139,9
Ładunek Cl + SO ₄ odprowadzany wraz z wodami dołowymi do wód powierzchniowych	ton	1 502 569	1 422 755	1 227 441
Wytwarzanie odpadów górniczych - ogółem	tys. ton	53 915	48 683	40 702
Składowanie odpadów na powierzchni	tys. ton	21 222	14 469	9 337
Zagospodarowanie odpadów obcych na dole	tys. ton	4 158	3 730	3 399
Emisja pyłów	ton	13 571	3 416	2 211
Emisja gazów	ton	982 056	908 203	674 302
Powierzchnia gruntów, na której zakończono prace rekultywacyjne i zagospodarowanie	ha	x	115,3	166,6
Oplaty naliczone za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian oraz za szczególne korzystanie z wód i urządzeń wodnych	mln. zł. *	363	317	274

* - podano wielkość opłaty naliczonej (ilość x stawka jednostkowa) zgodnie z obowiązującym w danym roku rozporządzeniem

Istotne jest to, że w wyniku realizacji przez spółki węglowe i kopalnie samodzielnych przedsięwzięć proekologicznych było m. in. zmniejszenie naliczonych górnictwu tzw. „opłat ekologicznych”, do których umownie zalicza się opłaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian oraz opłaty za szczególne korzystanie z wód i urządzeń wodnych. Wysokość „opłat ekologicznych” naliczonych w latach 1998 i 1999 kopalniom węgla kamiennego wyniosła odpowiednio: 317 oraz 274 mln zł. W porównaniu do 1997 r. była ona mniejsza odpowiednio o 46 i 89 mln zł od wielkości analogicznych opłat dotyczących lat 1998 i 1999 (tablica 4).

Należy nadmienić, że efekty ekologiczne uzyskane przez górnictwo węgla kamiennego w 1998 i 1999 r. oraz w I kwartale 2000 r. były wynikiem zarówno wykonywanych przez spółki węglowe i kopalnie zadań proekologicznych, jak i konsekwencją wyłączenia z eksploatacji określonych rejonów kopalń w związku z ich częściową lub całkowitą likwidacją.

4. Omówienie „Sektorowej oceny stanu środowiska w górnictwie węgla kamiennego”

Poprawa stanu środowiska, a w konsekwencji doprowadzenie w określonym horyzoncie czasowym (zgodnie z korektą programu rządowego - najpóźniej do roku 2005) do spełnienia wymagań ochrony środowiska przez spółki węglowe i kopalnie jest jednym z priorytetów programu reformy górnictwa, traktowanym na równi z osiągnięciem przez nie rentowności ekonomicznej.

Mimo, jak wspomniano powyżej, wymiernego zmniejszenia od początku reformy negatywnego wpływu górnictwa węgla kamiennego na środowisko naturalne, stopień realizacji programu rządowego w zakresie ochrony środowiska należy uznać za niezadowalający, co spowodowało wdrożenie nowych mechanizmów programu, polegających m. in. na przygotowaniu i przeprowadzeniu „Sektorowej oceny stanu środowiska w górnictwie węgla kamiennego”. Wnioski i rekomendacje wynikające z powyższego dokumentu będą stanowiły podstawę weryfikacji i aktualizacji biznesplanów oraz planów techniczno - ekonomicznych spółek węglowych i kopalń w zakresie planowanych przez te podmioty działań na rzecz poprawy stanu środowiska naturalnego i stopniowego dochodzenia do spełniania wymogów ochrony środowiska.

Osiągnięte zostały założone cele projektu:

- Przeprowadzenie oceny aktualnego stanu środowiska w górnictwie węgla kamiennego w zakresie rzeczowo - finansowym oraz formalnoprawnym.
- Określenie rodzaju i zakresu niezbędnych inwestycji środowiskowych.
- Zaproponowanie mechanizmów umożliwiających bieżącą kontrolę emisji zanieczyszczeń do środowiska.
- Rozwiązanie problemów zobowiązań finansowych poprzez stosowne postępowanie odciążeniowe zgodnie z zapisami ustawy z dnia 26 listopada 1998 roku o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych.

Prezentowana „Sektorowa ocena ...” rozwiązuje podstawowe kwestie związane z zarządzaniem środowiskiem i dostarcza Komitetowi Sterującemu Rządowym Programem Reformy Górnictwa Węgla Kamiennego argumentów, na podstawie których zostanie przyjęty program naprawczy dla całego sektora. Zastosowane standardy w postaci wskaźników oddziaływania sektora na środowisko pozwolą na usprawnienie procesu podejmowania decyzji dotyczących podstawowych problemów, określania i wyboru celów oraz pozwolą na monitorowanie efektów realizowanej przez spółki węglowe i kopalnie polityki ekologicznej.

Wykonane studium stanowi syntezę informacji dotyczących każdej kopalni i spółki odnośnie do:

- stanu środowiska i oddziaływania na środowisko wywołanego przeszłą i obecną działalnością górnictwa,
- stanu formalnoprawnego w świetle aktualnych wymogów ochrony środowiska,
- aktualnych zobowiązań finansowych z tytułu naliczonych opłat i kar,
- propozycji i rozwiązań, które są najkorzystniejsze z punktu widzenia ekonomiki, efektów ekologicznych i społecznych,
- wyników przeprowadzonych konsultacji ze wszystkimi zaangażowanymi stronami, zgodnie z polityką Banku Światowego odnośnie do konsultacji społecznych,
- zakresu i problematyki szkoleń dotyczących wdrażania programów poprawy stanu środowiska i kontroli zanieczyszczeń.

Warto podkreślić, że integralną część „Sektorowej oceny stanu środowiska w górnictwie węgla kamiennego” stanowi studium pt. „Analiza kosztów i zysków dla wytypowanych możliwych alternatywnych rozwiązań problemu słonych wód z Nadwiślańskiej Spółki Węglowej SA”, w którym omówiono zagadnienia dotyczące stanu

aktualnego i proponowanych rozwiązań ochrony wód zlewni rzeki Wisły przed nadmiernym zasoleniem wodami dołowymi z kopalń NSW SA. Powyższe studium przedstawia, w aspekcie rzeczowym i finansowym, wiele wariantów techniczno - technologicznych bazujących na wyeliminowaniu, w możliwie największym stopniu, zrzucanego do odbiorników powierzchniowych przez kopalnie spółki ładunku soli, co w związku z aktualnym prawodawstwem w odniesieniu do sposobu naliczania wymierzania opłat i kar „ekologicznych” ma dla kopalń podstawowe znaczenie.

W opracowaniu tym, kierując się względami ekonomicznymi, ekologicznymi oraz społecznymi, dokonano wyboru opcji głównych rozwiązania problemu i jednocześnie przedstawiono uzasadnienie opcji alternatywnych rozwiązania problemu zrzutu wód zasolonych dla kopalń NSW SA.

Jednym z ważniejszych elementów „Sektorowej oceny ...” jest „Harmonogram wdrożeń działań na rzecz ochrony środowiska w sektorze”, który zawiera zestawienie proponowanych do realizacji ponad 200 zadań proekologicznych, imiennie przypisanych do kopalń czynnych zgrupowanych w siedmiu spółkach węglowych oraz w KWK „Budryk” SA. Przedsięwzięcia te obejmują działania związane z: ochroną wód i gospodarką wodno - ściekową, gospodarką odpadami górnymi i obcymi, rekultywacją i zagospodarowaniem terenów przemysłowych, ochroną powierzchni ziemi, ochroną atmosfery (wraz z zagadnieniami dot. ujęcia i zagospodarowania metanu) oraz ochroną przed hałasem. Każdemu z powyższych wyszczególnionych w „Harmonogramie ...” zadań został przypisany określony priorytet w hierarchii i ważności realizacji przedsięwzięć ekologicznych w odniesieniu do konkretnej kopalni.

Wymagają one jednak zweryfikowania i uszczegółowienia przez spółki węglowe i kopalnie pod względem: wyboru technologii, planowanych nakładów finansowych, terminu realizacji oraz spodziewanych efektów ekologicznych i ekonomicznych.

Efektem końcowym powinno być przyjęcie harmonogramu jako integralnej części biznesplanu oraz planu techniczno - ekonomicznego spółki.

5. Podsumowanie

1. Górnictwo węgla kamiennego, niezależnie od stosowanych technologii eksploatacji węgla, powoduje określone, negatywne skutki w środowisku. Wynikają one z głębokiej ingerencji człowieka w naturalne struktury geologiczne i przyrodnicze. Skutki przemysłowej działalności dla pozyskania węgla kamiennego ujawniają się przede

wszystkim w oddziaływaniu na powierzchnię ziemi w postaci trwałych zmian jej ukształtowania oraz wstrząsów i deformacji będących wynikiem rozładowania naprężeń występujących w górotworze, jak również w naruszeniu stosunków wodnych pod ziemią i na powierzchni. Niezamierzone i praktycznie niemożliwe do wyeliminowania zjawiska towarzyszące podziemnej eksploatacji pokładów węgla kamiennego są szczególnie uciążliwe w silnie zurbanizowanym i uprzemysłowionym rejonie województwa śląskiego.

2. Przedstawione wyniki działalności spółek węglowych i kopalń w zakresie ochrony środowiska naturalnego w latach 1998 i 1999 oraz w I kwartale 2000 r. miały wymierny charakter i dodatkowo wiązały się z zaangażowaniem środków ze strony przedsiębiorstw górniczych, co w konsekwencji powodowało dalsze zmniejszanie negatywnych skutków działalności górniczej na środowisko.
3. Poprawa stanu środowiska, a w konsekwencji doprowadzenie w określonym horyzoncie czasowym (zgodnie z korektą programu rządowego - najpóźniej do roku 2005) do spełnienia wymagań ochrony środowiska przez spółki węglowe i kopalnie jest jednym z priorytetów programu reformy górnictwa, traktowanym na równi z osiągnięciem przez nie rentowności ekonomicznej.
4. Wnioski i rekomendacje wynikające z „Sektorowej oceny stanu środowiska w górnictwie węgla kamiennego” będą stanowiły podstawę weryfikacji i aktualizacji biznesplanów oraz planów techniczno - ekonomicznych spółek węglowych i kopalń w zakresie planowanych przez te podmioty działań na rzecz poprawy stanu środowiska naturalnego i stopniowego dochodzenia do spełniania wymogów ochrony środowiska.

LITERATURA

1. „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998 - 2002”. Program Rządowy przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 30.06.1998 r. Wyd. Wiadomości Górnicze, Warszawa 1 lipca 1998 r.
2. Korekta Programu Rządowego „Reforma górnictwa węgla kamiennego w Polsce w latach 1998 - 2002”. Ministerstwo Gospodarki, Warszawa grudzień 1999 r.
3. „Sektorowa ocena stanu środowiska w górnictwie węgla kamiennego”. IETU, GIG, CITEC. Katowice, marzec 2000 r. (mat. niepublikowane).

4. „Analiza kosztów i zysków dla wytypowanych możliwych alternatywnych rozwiązań problemu słonych wód z Nadwiślańskiej Spółki Węglowej SA - Podsumowanie wykonawcze do raportu końcowego”. GIG, IETU. Katowice, luty 2000 r. (mat. niepublikowane).
5. Karbownik A., Pawelczyk E., Madejski A. : „Górnictwo węgla kamiennego w 1999 roku.” Katowice, Wydawnictwo Wiadomości Górnicze nr 4/2000.
6. Chaber M.: „Uwarunkowania ekologiczne funkcjonowania górnictwa węgla kamiennego”. Warsztaty ekologiczne 2000. Ustroń, maj 2000 r.
7. Krogulski K.: „Informacja nt. „Sektorowej oceny stanu środowiska w górnictwie węgla kamiennego”. Biuletyn PARG S A maj 2000 r.
8. Chaber M., Krogulski K.: „Ochrona środowiska w restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego”. Katowice, Wydawnictwo Wiadomości Górnicze nr 12/1998.
9. Chaber M., Krogulski K.: „Ochrona środowiska w świetle reformy ustrojowej państwa”. Katowice, Wydawnictwo Wiadomości Górnicze nr 2/99.
10. „Analiza i ocena realizacji reformy górnictwa węgla kamiennego w zakresie ochrony środowiska - Sprawozdanie za 1999 rok”. PARG SA, Katowice, luty 2000 r. (mat. niepublikowane).
11. „Analiza i ocena realizacji reformy górnictwa węgla kamiennego w zakresie ochrony środowiska - Sprawozdanie za I kwartał 2000 roku”. PARG SA, Katowice, maj 2000 r. (mat. niepublikowane).
12. Ustawa z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych (DzU Nr 162, poz. 1112 z dnia 30 grudnia 1998 r.).

Recenzent: Prof. dr hab. inż. Mirosław Chudek

Abstract

This paper presents the subject matter of environment protection as in the assumptions of the reform of hard coal industry and points out the ecological effects achieved in 1998 and 1999 as well as in the 1st quarter of 2000 as against the values accepted in the government programme of the reform. Besides, it presents the remaining more important substantial – financial values characterising the changer in influence of this sector pun the natural environment in 1998 and 1999 as well as the 1st quarter of 2000.

It characterises and discusses the “ Sectoral Environmental Assessment in the hard coal industry” the conclusions and recommendations of which will constitute a basis for verification and updating of business plans and technical – economic plans of coal companies and mines within the scope of activities planned by these units with regard to improvement of natural environment condition and gradual meeting of environment protection standards (in conformity with the Correction of the Programme – latest till 2005).